

BARCELONA I LA GUERRA DEL FRANCÈS:

EL COMPROMÍS D'UNS HOMES D'HONOR

La tardor de 1815 Napoleó Bonaparte es trobava a la saleta de la casa de Longwood a l'Illa Santa Elena, lloc on els anglesos l'havien confinat després de la derrota de Waterloo. L'acompanyava el comte Emmanuel de les Cases, amic i confident durant el primer any d'exili a l'illa.

En aquells dies melancòlics, l'Emperador recordava amb el comte algunes de les seves actuacions al llarg de la seva vida política i militar. Amb un cert esperit crític revisava la seva actuació a França i a la resta dels països europeus, durant els més de deu anys de la seva participació en les intrigues dinàstiques de les cases reials europees i en les estratègies militars contra els seus reials exèrcits.

Com si es tractés d'una espina clavada al cor, revisava la campanya iniciada a Espanya, el resultat de la qual admetia que l'havia desmoralitzat i contrariat profundament, tenint en compte que, a més a més, havia servit d'entrenament al seu enemic més important i inquietant: l'exèrcit anglès.

Els principis de la seva actuació a Espanya els considerava correctes. Per a ell, els espanyols desitjaven una nova forma de govern, més lliberal, menys corrupta i més il·lustrada, que regís els seus destins. L'esperit francès era la regeneració que necessitava l'empobrit i embrutit poble espanyol, dominat per reis ineptes i cures supersticiosos. Se sentia consagrat per la Providència per a regir els destins dels pobles d'Europa i creia que els espanyols ho veien així. Però reconeixia que ells "en massa es van comportar com homes d'honor", davant la falta de tacte dels generals i soldats de la "Grande Armée" en contacte amb la societat espanyola. L'emperador havia advertit als seus enviats a Espanya que respectessin els privilegis i propietats

de la noblesa i del clergat; que es transmetés als burgesos de les ciutats, magistrats i gent il·lustrada que el que es buscava era potenciar la indústria, l'agricultura i les arts. Però es va oblidar de la plebs, de la gent del camp, dels artesans de les ciutats...

...

Aquell mateix any, a més de deu mil quilòmetres al nord d'aquella illa perduda a l'Atlàntic sud, a Barcelona, la Junta del Cos de la Noblesa de Catalunya prenia la iniciativa d'organitzar un lliurament d'honors a vuit barcelonins que al 1809 havien sacrificat la seva vida per "la Religió, el Rei i la Pàtria" en la seva lluita contra els francesos. L'homenatge consistia en traslladar els seus fèretres fins a la Catedral i celebrar allà les honres fúnebres, per a després enterrar-los al nou cementiri als afores de la ciutat i aixecar-los en aquest lloc un monument que "eternitzi la memòria de tan benemèrits Patriotes". Les despeses que es generessin serien sufragades per aportacions de particulars, que recol·lectarien membres de la Junta del citat Cos. Però aquesta iniciativa d'un dels estaments de "l'antic règim" no es va poder completar i les restes dels vuit ciutadans, cap d'ells pertanyent a la noblesa, reposaren al claustre de la Catedral.

Qui eren aquells vuit ciutadans, que mereixien el reconeixement dels hereus de l'antic braç militar del Principat? Què havien fet per a causar la qualificació de patriotes?

...

Des de mitjans de febrer de l'any 1808, Barcelona estava ocupada per les tropes del mariscal napoleònic Duhesme. La instal·lació dels francesos havia estat pacífica doncs comptava amb les benediccions del Capità General Ezpeleta, en consonància amb les instruccions rebudes del govern d'Espanya. Però el que en un

principi havia de ser una instal·lació passatgera de tres dies, es va convertir en un esdeveniment a llarg termini per a prop de deu mil soldats i mil vuit cents cavalls, que la ciutat havia de costejar.

L'ocupació de les dues fortaleses de la ciutat, la Ciutadella i el Castell de Montjuïc, demostrava la nova actitud dels francesos. Es passava d'una convivència suportable a una actitud de desconfiança i de difícil coexistència.

Així, a principis de juny, Duhesme creava la Junta de Subsistències, amb la connivència forçada del Capità General i d'altres autoritats de la ciutat, obligant-los, sota amenaça d'afusellament, a aportar les provisions necessàries per a les tropes franceses. El repartiment de les càrregues les havien d'assumir: la meitat el comerç, una quarta part el clergat i la resta la noblesa i els hisendats. Aquests últims foren els encarregats d'avançar el que devia la classe comercial.

Mentre això succeïa a Barcelona, a la resta de Catalunya i d'Espanya es creaven les primeres Juntes, formes d'organització política per a oposar-se a la presència incòmoda i insultant dels francesos.

A mitjans de juny s'organitza a Lleida la Junta Superior de Catalunya, que recollia l'esperit d'oberta enemistat del món rural català -més refractari als ideals de la revolució- i el malestar d'altres estaments i persones influents, inclòs part de l'exèrcit reial, que va desertar de la Barcelona ocupada, amb la intenció d'adoptar una actitud de resistència activa davant el buit de poder que existia a tota Espanya i emular els fets que altres compatriotes havien protagonitzat, de manera espontània i desorganitzada, davant les tropes franceses.

La guarnició francesa de Barcelona continuava requerint subministraments i queviures i els generals francesos pressionaven l'esquiva Junta de Subsistències per a satisfer les seves necessitats. La manca de fons d'aquesta obligava a imposar

determinats impostos sobre el consum de productes de primera necessitat, com l'oli, el sucre, el cafè, la carn, la farina i llegums, cosa que afectava de forma costosa a les classes més humils i al petit comerç.

Per a demostrar les autoritats franceses als barcelonins que les amenaces anaven de debò, a principis d'agost es produeix la detenció i posterior confinament a la Ciutadella de setze personatges representatius de la noblesa, el comerç i l'església. L'alliberament d'aquests es duria a terme si es donava una major eficàcia en la recollida de fons públics i si se'ls aportava la plata i altres depòsits de valor que tenien les parròquies i els ordres religiosos de Barcelona.

La pressió recaptatòria i les vexacions que havien de suportar les classes acomodades i la plebs va accelerar durant l'estiu la sortida de Barcelona d'una gran part d'ells, emulant el que havia fet entre altres, el sergent Zon del 1r Regiment del Reial Cos d'Arteria de Barcelona, Juan Roca Vilaseca, que va fugir cap a Saragossa amb la seva esposa, la barcelonina Agustina Raimunda Maria Saragossa Domènec, icona a la capital aragonesa del paper de les dones, en la contesa que començava a prendre cos.

L'emigració de certs prohoms del Consistori de la ciutat, de l'Audiència, de l'Església, de la Junta de Policia, de la noblesa, del comerç i de la pròpia Junta de Subsistències, va suposar l'abandó dels seus béns immobles, que foren embargats o subhastats per les tropes franceses. La marxa de la ciutat es realitzava o bé per mar o per les portes de la ciutat; la majoria sortia de nit, en secret, disfressats i, en pocs casos, amb un "salvoconducto" obtingut mitjançant el favor o el suborn.

A la fi de l'estiu, la població de Barcelona s'havia reduït a un terç, oferint un aspecte desolador i d'una ciutat militaritzada, a qui solament li faltava el decret de Duhesme. Aquest consistia a prendre el poder absolut de la ciutat i del Principat,

amb la finalitat de garantir la subsistència del seu exèrcit. Per a això, ell s'arrogava la potestat de nomenar recaptadors, de requisar els depòsits de gra i d'aliments, i d'imposar un impost complementari a la noblesa, amb l'amenaça de nous arrests.

Aquesta demostració de poder de Duhesme, instaurant "manu militari" la seva forma de governar a Barcelona, senyala l'evolució de la presència francesa a Barcelona que va d'ésser, simples hostes per a les autoritats locals que exercien les seves funcions de govern, a convertir-se en forces d'ocupació amb una actitud hostil.

Barcelona i Figueres eren les dues úniques ciutats importants del "corredor català" dominades per complet pels francesos. Als extramurs de la capital del Principat, al Llobregat, a Sant Cugat, al Besòs, es combatia als francesos de manera més aviat localista i tàctica, sense una direcció estratègica i coordinada, unint els esforços cap a un objectiu vital.

El primer intent estratègic el realitza el general Juan Miguel de Vives que va assumir el comandament de les tropes espanyoles a Vilafranca del Penedès, amb la pretensió d'arrabassar la ciutat de Barcelona a Duhesme. Per a això, des de principis de novembre comença un bloqueig, per terra, de la ciutat, ocupant les poblacions d'Esplugues, Sant Just, Sarrià i Sant Andreu, i coordinat amb els anglesos, per mar, aprofitant la manca d'aliments. Els francesos es fan forts darrere de les muralles i adopten mesures per a evitar una insurrecció dins de la ciutat, controlant els punt vitals, incendiant o derrocant els edificis des d'on s'agredeix a les tropes i arrestant als sospitosos de conspiració. A més, Napoleó respon estratègicament, enviant un dels seus millors caps, el general Saint-Cyr amb el seu VII cos de l'exèrcit, per a socórrer Duhesme.

La manca d'una resposta estratègica encertada per part del general Vives provoca la derrota de les tropes espanyoles i es veu obligat a aixecar el setge de la ciutat i a allunyar-se d'aquesta, per la pressió que efectuen els soldats de Saint-Cyr.

Aixecat el bloqueig, Barcelona recupera la normalitat sota el govern de Duhesme. Molts ciutadans retornen a llurs cases i el comerç torna a fluir. També es donen garanties d'un millor comportament dels soldats francesos. La vida administrativa retorna, ocupant els càrrecs que s'havien abandonat amb persones més cooperadores.

Però dissipada l'amenaça militar de la presa de Barcelona, començava a prendre força entre les autoritats franceses la possibilitat d'una conspiració des de dins de la ciutat per a fer-se amb el control d' aquesta. Per a evitar-ho, es van prendre una sèrie de mesures entre les quals es troben: el control dels principals carrers, la vigilància del convent de Sant Agustí -convertit en presó dels presoners de guerra-, la prohibició de portar capa, per a evitar transportar armes, la prohibició de deixar anar estels des de les teulades a fi d'evitar senyals als bucs anglesos... tot això suportat amb certa resignació pels barcelonins.

A principis de l'any 1809, imposat Josep Bonaparte com a rei d'Espanya, Napoleó va obligar a tots els caps de família de les grans ciutats a rendir fidelitat i homenatge al nou comarca. Aquesta mesura la imposa a Barcelona, dintre de les seves escasses iniciatives administratives, el general Saint-Cyr, amb la finalitat de delimitar clarament qui estava disposat a col·laborar amb Napoleó i les seves idees -coneguts com "els afrancesats o traïdors" per a uns i com il·lustrats i revolucionaris per a altres- o qui estava en contra -coneguts com a "patriotes" per a uns, o com a ignorants i fanàtics per a altres-.

Estava programat realitzar l'acte en qüestió el diumenge 9 d'abril, al palau de l'Audiència de la plaça de Sant Jaume. Allà estaven convocats els regidors de l'ajuntament, els caps d'hisenda, militars, i prohoms de la ciutat, davant una expectació ciutadana que havia obligat a desplegar els soldats de Saint-Cyr pel centre de la ciutat.

Duhesme es va dirigir als concurrents per a què juressin fidelitat i obediència "a SM José Bonaparte I, Rei de les Espanyes, a les lleis i a la Constitució". La gran part dels magistrats, regidors i autoritats refusaren el jurament, mentre que d'altres optaren per la submissió. Els que es van negar foren destituïts dels seus càrrecs i funcions, i conduïts a les cel·les del castell de Montjuïc, davant l'atenta mirada i la remor del poble congregat als voltants. La purga estava realitzada i els òrgans de govern de la ciutat comptaven amb personal addicte.

El 15 d'abril Saint-Cyr va abandonar la ciutat, enduent-se amb ell el Capità General Ezpeleta, els oficials i a 1.500 soldats presoners de guerra.

En quedar més desprotegida la ciutat, es decideix que és el moment de realitzar l'acció insurgent. No se sap qui és el cap organitzador o els principals caps d'aquesta degut a la clandestinitat de l'acció, però si es coneixen els passos que s'han d'executar en coordinació amb la flota anglesa.

El cop cívic i militar havia d'iniciar-se la nit de l'11 al 12 de maig, vespra del Corpus. S'havia de comptar amb l'acció coordinada dels miquelets que es trobaven a la zona del Llobregat sota el comandament del Capità General Coupigny. Havien de prendre el castell de Montjuïc i la caserna d'Atarazanas, amb la col·laboració dels capitans italians Dottori i Provana, a canvi d'una important quantitat de diners. Des de Montjuïc es donaria el senyal perquè repiquessin les campanes de les esglésies i convents, tocant a sometent, i sortissin prop de set mil barcelonins amb

llurs escarapel·les patriòtiques, armats amb fusells, escopetes, armes blanques i destrals, de totes les condicions socials, però en la seva majoria artesans, per a dirigir-se a determinats punts clau de la ciutat.

Les accions clau eren donar armes als convalescents de l'Hospital General de Santa Creu; obrir la porta de Sant Antoni i de la Riera Alta, prenent la bateria d'aquesta darrera, per a donar entrada a les tropes espanyoles i al sometent. Uns cent homes havien d'assaltar l'estança de Duhesme al carrer nou de Sant Francesc i fer-lo presoner; el subtinent Josep Navarro havia d'armar els presoners que es trobaven al convent de la Mercè; la casa del capellà Joaquim Pou havia de servir com a lloc de suport per a apoderar-se del Portal de l'Àngel i, finalment, s'havia de prendre el campanar de la catedral, a càrrec de cent paisans, a fi d'avisar els vaixells anglesos perquè obrissin foc sobre la Ciutadella.

Però el Capità General Coupigny no va voler deixar llibertat d'acció als miquelets i el senyal de Montjuïc no va arribar mai.

En canvi, el capità italià Provana, disposat a rebre alguna compensació econòmica, explicà al cap de la policia Ramon Casanova el que s'estava preparant. Així doncs, el 14 de maig va convocar els seus contactes de la conspiració, Joan Masana i Salvador Aulet, per a entregar-los la caserna d'Atarazanas, sol·licitant detalls de l'operació, i essent immediatament arrestats i interrogats a la Ciutadella.

L'operació es va saldar amb divuit detencions, a més dels citats Joaquim Pou i Josep Navarro, del capellà de la Ciutadella Joan Gallifa, del porter de la Llonja Francesc Compte, altres artesans i diferents religiosos i frares.

El 2 de juny es va celebrar el judici per conspiració contra el "Rei d'Espanya" a la casa del Governador de la Ciutadella, caient la responsabilitat penal principal sobre els clergues Pou i Gallifa, el militar Navarro, el funcionari d'hisenda Massana,

el comerciant Aulet i el porter de la Llonja Compte. La resta quedaren eximits de responsabilitat. La sentència de pena de mort fou imposada segons les lleis franceses als cinc primers i redactada en francès, seguint la norma dels tribunals napoleònics. Compte va quedar presoner fins al finalitzar la guerra.

L'execució de la sentència es va realitzar el 3 de juny al passeig de l'Esplanada on es van construir el patíbul, per a ajusticiar per garrot als religiosos, i les forques per a la resta. D'aquesta manera les autoritats franceses volien donar un escarment públic davant tots els barcelonins del que els esperava si no se sotmetien pacíficament a la nova situació.

Consumada l'execució, va sonar el repicar de la campana "Tomasa" de la catedral, cridant a sotmetent. S'ordenà realitzar un minuciós registre d'aquesta, sense trobar ningú. Al cap de tres dies, tres homes exhaustes aparegueren sota les manxes de l'orgue. Eren el fuster Ramon Mas, l'esparter Julià Portet i el serraller Pere Lastortras. Foren igualment condemnats a la força el 27 de juny.

Els vuit ajusticiats aplacaren els ànims dels possibles conspiradors antifrancesos i, en canvi, afirmà en la seva autoritat als afrancesats.

Duhesme havia aconseguit l'objectiu de sotmetre Barcelona a l'autoritat francesa. Altres generals francesos, amb l'objectiu estratègic d'annexionar Catalunya a França, van intentar en els anys successius, fomentar entre els barcelonins més pudents modes i gustos afrancesats i entre la plebs la celebració del carnaval, tancant multitud d'esglésies i convents i secularitzant a multitud de frares. Però tot això ens allunya de la història dels nostres protagonistes.

...

El 3 de juny de 1909, per subscripció popular, es complia en certa manera el desig de 1815, quan es van sufragar les despeses de l'altar que havia de servir de

record als vuit barcelonins que van capitalitzar la insurrecció d'una part d'una ciutat, que no combregava amb les idees franceses, moltes d'elles de marcat perfil anticlerical, i per això mateix se'ls va qualificar de "màrtirs de la independència" oficiant una missa cada any.

La constitució d'una junta d'homenatge pretenia que la memòria d'aquells herois no es perdés.

...

L'any 1927 i a proposta de la junta d'homenatge, l'Ajuntament de Barcelona acorda donar els noms als carrers següents:

Juan Massana: Al carrer que va des de Via Laietana fins a l'antiga de La Nao.

Salvador Aulet: Al que va des de Via Laietana fins a un trajecte de l'antic carrer de Basea.

Subtinent Navarro: Al trajecte de l'antic carrer de Basea fins al carrer Jupi.

Pare Gallifa: A la part de la Via Laietana a la plaça Berenguer i arriba al carrer Mercaders.

Doctor Joaquim Pou: Al que partint de la Via Laietana arribarà fins a la Gran Via.

Julià Portet: Al tram modern del carrer de Montesino, entre els carrers Magdalena i Via Laietana.

Pere Lastortras: A l'antic carrer de Montjuïc.

Ramon Mas: A la part del carrer angular de Sant Francesc de Paula que dóna a la Via Laietana.

A més, gràcies a la compra per Andreu Garriga i Baschs d'una casa al carrer del Bisbe, davant de la Catedral, es va poder crear un espai públic que es va

denominar “plaça dels Màrtirs”, on es va aixecar l'escultura de bronze obra de Josep Llimona, envoltada d'alabastre i ceràmica i que es conserva en l'actualitat.

...

A finals d'abril de l'any 2009 l'Ajuntament, dins dels actes del segon centenari de la Guerra del Francès, restaurava i millorava el monument als “ Màrtirs de la Independència”, en una època en la que Barcelona fou envaïda per milers de turistes i el clima de secularització i modernitat en la societat és tal, que sona a anacrònic tot el que explica aquesta història. Però hi ha quelcom que preval a la història de les gestes humanes i és el compromís fidel d'uns homes amb l'esperit del seu temps, sense que els importés el preu que haguessin de pagar per tot allò. Com reconeixia Napoleó al seu desterrament a l'Illa de Santa Elena, ells “es van comportar com homes d'honor”.